

ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ І ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ ОЛЬГИ-ОЛЕКСАНДРИ ДУЧИМІНСЬКОЇ (130 років від дня народження)

Стаття актуалізує маловідомі аспекти освітньої діяльності та педагогічної спадщини галицької письменниці, народної вчительки і громадської діячки О.-О. Дучимінської, 130-річчя від дня народження якої відзначається цього року.

Ключові слова: освітня діяльність, педагогічна спадщина, навчання дітей і дорослих, родинне виховання, виховна роль жінки-матері.

З. Нагачевская, К. Бедрий. Образовательная деятельность и педагогические взгляды Ольги-Александры Дучиминской. Стаття актуалізує малоизвестные аспекти образовательной деятельности и педагогического наследия галицкой писательницы, народной учительницы и общественной деятельницы О.-О. Дучиминской, 130-летие со дня рождения которой отмечается в этом году.

Ключевые слова: образовательная деятельность, педагогическое наследие, обучение детей и взрослых, семейное воспитание, воспитательная роль женщины-матери.

Z. Nagachevska, H. Bedriy. Educational activities and pedagogical views of Olga-Oleksandra Duchyminska. The article actualizes the little-known aspects of O.-O. Duchyminska's educational activities and pedagogical heritage, who is a Galician writer, a teacher, and the popular public figure, whose 130th anniversary will be celebrated this year.

Keywords: educational activities, the pedagogical heritage, the teaching children and adults, the family education, educational role of woman and mother.

Мета: розкрити зміст освітньої діяльності О.-О. Дучимінської, проаналізувати педагогічні положення її творчої спадщини, обґрунтувати доцільність їх використання у навчанні та вихованні дітей, молоді і дорослих.

Українська педагогіка багата на імена

літераторів, які зробили помітний внесок у розвиток теорії та практики національної освіти. Зокрема, "сіячем" знань на теренах Східної Галичини у першій третині ХХ ст. була Ольга-Олександра Дучимінська – народна вчителька, українська письменниця, літературний критик, етнограф, перекладач, дослідниця фольклорно-етнографічних і мистецьких пам'яток Гуцульщини та Бойківщини, сучасниця і знайома І. Франка, приятелька І. Блажкевич, Є. Єнджеєвича, О. Кобилянської, Н. Кобринської, Б. Лепкого, О. Олеся, С. Русової та інших діячів української і зарубіжної культур. Вивченню життєвого і творчого шляху О.-О. Дучимінської присвятили свої праці українські дослідники П. Арсенич, Р. Горак, В. Качкан, В. Пахомов, В. Смирнов та інші. Так, завдяки Р. Гораку українська громадськість дізналася про О.-О. Дучимінську як про відомого просвітнього діяча, одну з організаторок українського жіночого руху у Східній Галичині. Власними зусиллями він виявив у численних періодичних виданнях оповідання, новели письменниці і за підтримки її онука Івана Мигули видав 1992 р. книжку "Сумний Христос". Тоді ж Р. Горак на основі зібраного ним матеріалу організував виставку у Львівському літературно-меморіальному музеї імені Івана Франка [1, 100].

Джерелом інформації про народну вчительку є також монографія В. Пахомова "Творча спадщина Ольги Дучимінської", у якій уперше зроблено спробу повернути українській науці "повне" ім'я О.-О. Дучимінської [8, 23].

Важливі відомості про діячку зосереджені в матеріалах літературного музею Прикарпаття в м. Івано-Франківську, завідувач якого В. Смирнов чимало зробив і робить для відновлення пам'яті про О.-О. Дучимінську. Він є упорядником збірки її поезій, автором багатьох статей, присвячених діяльності письменниці, ініціатором щорічного проведення літературних вечорів з нагоди дня народження педагога.

Дучимінська (Решетилівич) Ольга-Олександра Василівна (псевдоніми: Ірма Остапівна; О. Поважна; Барвінок Олег; Лучинська Ольга; Ольга Д.; Рута; Рута

О.; О. Дучимінська) народилася 8 червня 1883 р. в селі Миколаїв Бібрського повіту (сьогодні Пустомитівський район на Львівщині) у сім'ї директора місцевої школи В. Решетилівича, який виховував доньку на казках, переказах, грецьких міфах, із наймолодших літ навчав німецької та російської мов як тогочасних державних мов Австрійської та Російської імперій, у складі яких знаходилися роздроблені українські землі. Оскільки офіційна влада часто переміщала українських учителів з однієї школи до іншої, то сім'я змушена була міняти місце проживання. Зокрема, 1894 р. Дучимінські поселилися в с. Кунин Жовківського повіту (тепер – Львівської обл.), які, за даними досліджень В. Пахомова, запам'яталися і щасливими, і трагічними моментами: тут вона познайомилася з І. Франком, водночас саме в Кунині втратила батька, котрого дуже любила [8, 6].

За підтримки маминого брата-католика м. Станіслава (нинішнього Івано-Франківська) Йосипа-Мар'яна Литвина вона закінчила п'ять класів місцевої жіночої віділової (тобто неповної середньої) школи, а після смерті батька, як сирота, продовжила навчання у закладі Сестер-василіянок при Яворівському жіночому монастирі.

Педагогічну освіту О.-О. Дучимінська здобула у вчительській семінарії м. Перемишля (тепер – Республіка Польща) і 1902 р. приступила до роботи в народній школі присілка Залози біля села Любель Жовківського повіту. Саме тут вона проявила себе як талановитий, наполегливий, творчий педагог. Свої перші враження і хвилювання від самостійної вчительської діяльності описала в автобіографічній повісті "Весняні дні", рукопис якої вперше надрукований лише через дев'яносто років Р. Гораком у вже згадуваній збірці "Сумний Христос" [1, 221].

У творі "Весняні дні" педагог пише, що "гаряче бажала бути вчителькою" не лише у школі, а й поза нею: прагнула займатися дитворою, цікавитися селом, народом і працювати для них. Своє трактування призначення та змісту роботи сільського вчителя О.-О. Дучимінська виклала таким чином: "Школа забидала

цілий день. Прийду зі школи, вже громадка дітей жде на мене... Треба було відвідати хворих і сумних. Старим, які вже нікому нецікаві і непотрібні, треба було теж занести добре слово... (До старих я мала завжди сентимент). Ночами я часто сиділа біля хворих. Бо я так розуміла обов'язки вчительки. Мені здавалося, що усе належить до мене, усю роботу я хотіла переробити (а це фізична неможливість)... А прочитати щось... а працю над собою... Жаль, що дні такі короткі, так скоро минають, а часу так мало" [2, 183]. О.-О. Дучимінська була переконана в тому, що кожна дитина повинна вміти все, а якщо вона чогось не вміє, то в цьому велика вина і вчителя. Щоб такого не сталося, молода вчителька наполегливо працювала, багато часу проводила зі своїми учнями. Приходила до школи задовго до початку занять, без перерви сиділа до четвертої-п'ятої години, з дітьми, що не встигають займалась окремо, сама укладала для них вправи і задачі. Вважала недоцільним використовувати класний журнал, бо він далекий від об'єктивності щодо оцінки рівня знань учнів [2, 82].

О.-О. Дучимінська надзвичайно любила і "доповнюючу науку", тобто форму навчання для підлітків, які не мали змоги здобувати середню освіту, працювала з дорослими, часто старшими за неї неграмотними людьми. Проте це не завадило їй бути вимогливою, а то й надзвичайно строгою, коли йшлося про успіхи в навчанні. Вечори теж не приносили відпочинку, оскільки до неї приходили дівчата, яких вона вчила шити, читала вголос книги, розмовляла з ними на різні теми. Узимку в хаті господаря, де розташовувалася школа, О.-О. Дучимінська ознайомлювала дівчат з основами раціонального ведення домашнього господарства, проводила курси жіночого господарства і гігієни [2, 204]. Літом молодші діти відвідували організовану нею сільську сезонну захорону (тобто дитячий садок).

Таким чином, шкільна і позашкільна освітня діяльність О.-О. Дучимінської вже з перших кроків самостійної вчительської праці відзначалася різнобічністю, цілеспрямованістю, пошуком власних шляхів підвищення її ефективності.

Переконана в тому, що до всього треба доходити самотужки, осягати нове шляхом самоосвіти, О.-О. Дучимінська ніколи не соромилася питати про те, чого не розуміла чи не знала. Так і своїх вихованців вчила спостережливості і любові до навколишнього світу, живої та неживої природи: "Ми слідували, – писала народна вчителька, – за дрібними му-

рашками... їхні дороги, труд, витривалість і вартість часу: все спішиться. А трудолюбива, карна [тобто дисциплінована – авт.] бджілка? Це були мої великі помічниці в науці: як треба жити у світі (обов'язок, праця), як помагати одні другим, як трудитися і якою силою є єдність і згода. Усі звірятка ходять "божими" дорогами – до чого Бог сотворив, це й виконують..." [2, 181]. Зауважимо, що ці "помічниці" дуже нагадують методику навчання школярів педагога-класика О. Сухомлинського, яку він широко практикував у Павлівській середній школі у 1960-х рр. Як відомо, він наголошував, що важливим джерелом розвитку мислення дитини є природа, з пізнання якої починається становлення розуму школяра, його почуттів, знань, поглядів, переконань. В. Сухомлинський навчав дітей у школі "під голубим небом", організовуючи їм подорожі у поле, сад, ліс, до річки. За більш ніж півстоліття до того О.-О. Дучимінська теж використовувала таку методику навчання, запевняючи, що найбільшою її любов'ю були діти і квіти. У слові "дитина" вона вбачала "щось гарного і великого", оскільки – це ж "будучі люди" [2, 180].

Найкращі спомини про перші роки вчителювання О.-О. Дучимінської залишив нашим сучасникам її вихованець, згодом діяч ОУН-УПА Л. Павлишин, із яким майже до смерті ця мужня жінка листувалася, називаючи його своїм "духовним сином" [10, 9].

1903 р. офіційна шкільна влада переводить О.-О. Дучимінську на педагогічну роботу у с. Бутини Сокальського повіту на Львівщині, а вже через рік – у с. Лисовичі Долинського повіту на Станіславщині. Наступного року Ольга Василівна виходить заміж за Петра Дучимінського – вчителя шкіл рідного їй Жовківського повіту, і до 1919 р. вони разом учительюють у с. Тяпче Долинського повіту. Тут, як і в Любелі, за місцем свого першого "вчителювання", О.-О. Дучимінська на прохання селянок організовує дитячу захорону на час літніх сільськогосподарських робіт батьків і матерів, восени і взимку навчає дорослих грамоти, веде курси гігієни та домашнього господарства, збирає кошти на навчання обдарованих дітей із незаможних селянських сімей, стає опікункою сиріт, сестрою милосердя для самотніх і покинутих. Ця праця принесла їй визнання і популярність серед галицької української громадськості.

Однак через хворобу горла вчителька із 30-річним досвідом практичної педагогічної діяльності змушена була 1930 р. залишити її, зосередившись на гро-

мадській, науковій і літературній праці.

Так, уже в перші роки вчителювання вона приєдналася до емансипаційного руху українського жіноцтва Східної Галичини, очолюваного письменницею Наталією Кобринською. Разом із нею та О. Кобилянською і К. Малицькою (відомою в українській літературі під псевдонімом Віра Лебедева) вона започаткували видання у Львові "Жіночої бібліотеки" (1912) з метою пропаганди найкращих зразків світової літератури про становище жінки та історію жіночого руху. У вище аналізованій автобіографічній повісті свої думки щодо статусу тогочасної жінки, її місця і ролі в сім'ї та суспільстві О.-О. Дучимінська сформулювала таким чином: "Я ніколи не мала змислу ні співчуття для нещасно закоханих. Я уважала їх дуже вузькоглядними і дивувалася, як жінка не може собі знайти в житті щось цікавішого, як нещасне кохання... Замужні жінки або заручені бодай тратять усяке зацікавлення до справ бути тим, чим повинні бути, вони дивляться, що "він" скаже, як "він" думає, чи це "йому" подобається... Це таке образливе... Бути тільки причепкою до "нього" [2; 173, 177].

1930–1939 рр. О.-О. Дучимінська очолювала відділ критики та рецензій у журналі "Жіноча доля", заснованому в Коломиї відомою громадською діячкою О. Кисілевською. У ньому побачили світ чимало її педагогічних і літературних статей, рецензій, доброзичливих оцінок кожного нового таланту. Власне, на сторінках цього двотижневика вона однією з перших порушила питання про залучення західноукраїнської громадськості до відзначення Дня матері, який в міжвоєнний період набув міжнародного визнання. 1928 р. тут було опубліковано її статтю "Мати". Інформуючи читачів про "урядження" цього свята у Чехословаччині та Німеччині, громадська діячка вмотивувала необхідність "заведення подібного звичаю в нас". "Скільки гарних хвиль, – писала О.-О. Дучимінська, – дарував би він людям, а який сильний моральний чинник був би у вихованню!... Не забуваймо, що мама – перший учитель дитини, перший огорожник, який в молоду душу рад би вкріпити накраші зерна...". Першопричиною запровадження Дня матері народна вчителька визначила його педагогічну значущість. Водночас вона відводила цьому святу важливу соціальну функцію, сформулювала актуальну для всіх етнічних українських земель політичну ідею: доки не буде "визволених мам, доти не буде дітей з ... вільними душами. Бо рабину виховає тільки раба!" [3, 3].

26 травня 1929 р. О.-О. Дучимінська виступила з рефератом на святі Матері в Косові, текст якого вмістила "Жіноча доля" 1930 р. під назвою "Значіння Свята Матері". Авторка констатувала, що до "всіх великих національних свят, які досі святкував український нарід без різниці переконань, прийшло ще одно, а саме: Свято Матері". При цьому вона вказала на його подвійне значення для народу, який живе в умовах чужої держави: по-перше, воно "причиняється до піднесення ваги й пошани матери людини", по-друге, – є символом "нашого відродження, предтечею "великої будучини", оскільки в його рамках віддається шана не лише неньці, яка народила й виховала дітей, виряджала їх на боротьбу за рідний край, а й "нашій другій неньці – Україні" [4, 3–4].

Аналогічні міркування зустрічаємо у статті О.-О. Дучимінської "Матерям у день їхнього свята", в якій найголовнішим і найважчим обов'язком матері вона визначила "будову" української родини як символу "великої спільної всім Будівлі!" – незалежної української держави [5, 3–4].

Із зазначеною проблемою тісно пов'язана і тема виховання дітей дошкільного віку, розкрита О.-О. Дучимінською у циклі статей "Жіночої долі" під назвою "Про виховання" (1930). Окреслюючи головні чинники "виховання" маленьких дітей у сім'ї, вона передусім наголошувала на потребі "пізнання" душі дитини, її вдачі, позитивних "прикмет" і "хиб" (за її словами, це головна "заповідь у вихованні"). По-друге, наголошувала на забезпеченні єдності та цілісності фізичного і духовного розвитку; по-третє, радила якомога швидше починати процес виховання "будучої людини" ("з хвилиною, коли... уродилася") [6; 2, 46].

На перше місце серед методів початкового виховання народна вчителька поставила приклад батьків, відповідність їхніх слів учинкам, уміння дотримуватися даного слова. "Жахливою річчю", що негативно впливає на "ніжну малу душу", О.-О. Дучимінська вважала сімейні сварки та незгоди. Уже змалечку рекомендувала виробляти в дітей почуття власної гідності та пошани до інших [7, 426].

На сторінках часопису "Жіноча доля" О.-О. Дучимінська створила також творчі портрети відомих письменників, педагогів, громадсько-культурних діячів (О. Кобилянської, Н. Кобринської, С. Русової, І. Вільде, О. Маковея, О. Новаківського, О. Кульчицької). Зокрема, до 80-річчя від дня народження Софії Русової О.-О. Дучимінська опуб-

лікувала нарис, у якому подала найважливіші моменти з біографії видатного педагога, акцентувала на таких складових її громадсько-педагогічній діяльності, як організація дитячих садків, шкіл, позашкільних інституцій, опіка над тими, хто "шукав захисту перед життєвою бурєю та спочинку для втомленої душі..." [9, 243].

Після приєднання Галичини до УРСР О.-О. Дучимінська зосередилася на науково-етнографічній діяльності, працюючи науковим співробітником Львівського музею етнографії та художнього промислу. Вона добре знала про скарби, які там зберігаються, і про їхню важливість для української культури. Дбаючи про кожен безцінний екземпляр, вона прала, латала, чистила сорочки та кожухи, кептарі, сардаки, навчала скегованих зі сходу спеціалістів відрізати гердан від слянки, писанку від крашанки; неодноразово переховувала безцінні експонати музею, рятуючи їх від знищення та вивезення. Щоб зашкодити цій її діяльності, тодішнє керівництво музею часто відряджало О.-О. Дучимінську у довгі наукові експедиції. Проте зібраними матеріалами так і не скористалася, оскільки їх використали інші, навіть не згадавши у своїх публікаціях її прізвища [2, 226].

Активна життєва та громадянська позиція О.-О. Дучимінської була не до вподоби новій владі. 24 жовтня 1949 р., день убивства Я. Галагана, став для неї трагічно пам'ятним. Її було заарештовано без жодних підстав, як і сотні інших галичан. Вина полягала лише у тому, що Ольга Василівна була знайома з родиною одного із можливих співучасників злочину. 25–26 травня 1951 р. Військовий трибунал на підставі тодішнього кримінального кодексу УРСР засудив її за статтями 54-1а та 54-11 до двадцяти п'яти років позбавлення волі. 19 червня 1956 р. справа О.-О. Дучимінської була переглянута і термін скоротився до десяти років. За два роки напівжива 75-річна жінка вийшла на волю. Від 1977 р. вона мешкала в Івано-Франківську у Мирослави Антонович, із якою разом відбувала ув'язнення.

Померла О.-О. Дучимінська 24 вересня 1988 р. Хоронили її всією патріотичною громадою на найбільшому громадському цвинтарі Івано-Франківська. Згідно з проханням покійної на могилі поставили звичайний дерев'яний хрест. Однак її друзі та однодумці встановили на ньому терновий вінець, переплетений привезеним із табору колючим дротом і рідною калиною [2, 222–234].

Аналіз життєпису, педагогічної та громадсько-просвітницької діяльності

О.-О. Дучимінської дає змогу констатувати, що вона від природи була наділена великим даром учителя-просвітителя не лише дітей, а й дорослих. Її трактування обов'язків учителя було значно ширшим, ніж цього вимагала сучасна їй педагогічна думка. І сьогодні не можна не погодитися з твердженнями О.-О. Дучимінської про те, що вчителі "завжди і всюди являлися апостолами", вихователями свого народу [2, 194]. Об'єктивною потребою сьогодення є також актуалізація положень творчої спадщини педагога щодо проблем родинного виховання дітей, необхідності відродження статусу жінки-матері як вихователя підростаючих поколінь незалежної Української держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горак Р. Листи болю і мужності : [Листи О. Дучимінської до І. Блажкевич] / Р. Горак // Дзвін. – 1997. – № 4. – С. 99–101.
2. Дучимінська О.-О. Сумний Христос. / О.-О. Дучимінська [упоряд. Р. Горак]. – Л. : Каменяр. – 1992. – 240 с.
3. Дучимінська О.-О. Мати / О.-О. Дучимінська // Жіноча доля. – 1928. – Ч. 11. – С. 3.
4. Дучимінська О.-О. Значіння Свята Матері / О.-О. Дучимінська // Жіноча Доля. – 1930. – Ч. 19. – С. 3–4.
5. Дучимінська О.-О. Матерям у день їхнього свята / О.-О. Дучимінська // Жіноча Доля. – 1930. – Ч. 10. – С. 3–4.
6. Дучимінська О.-О. Про виховання / О.-О. Дучимінська // Жіноча Доля. – 1930. – Ч. 46. – С. 2; Ч. 47. – С. 2; Ч. 48. – С. 2; Ч. 49. – С. 2.
7. Нагачевська З. І. Педагогічна думка і просвітництво в жіночому русі Західної України (друга половина XIX ст. – 1939 р.): монографія. / З. І. Нагачевська. – Івано-Франківськ : Видавець Третяк І. Я., 2007. – 764 с.
8. Пахомов В. М. Творча спадщина Ольги Дучимінської / В. М. Пахомов. – Івано-Франківськ : Факел. – 2001. – 249 с.
9. Софія Русова: з маловідомих і невідомого. – Ч. 2. "Сеньйора українського жіноцтва..." / Русова С. [Упоряд. З. Нагачевська, О. Джус.]. – Івано-Франківськ : Гостинець, 2007. – 364 с.
10. Щеглюк В. Р. "Як роса на сонці": політичний роман-хроніка, написаний на основі спогадів колишнього діяча ОУН-УПА Л. С. Павлишина. / В. Р. Щеглюк. – Львів : УПІ ім. І. Федорова, Фенікс. – 1992. – 159 с.

Стаття надійшла 22.05.2013 р.